

S.D.Ü.
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

**ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE
KATKILARI SEMPOZYUMU**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE CONTRIBUTION OF TURKISH
WORLD TO ISLAM**

31 Mayıs-1 Haziran 2007/31 May- 1 June 2007

BİLDİRİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	172590
Tas. No:	956.02 ULU-T

ISPARTA 2007

S.D.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 20
BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 8

YAYIN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY

Dr. Nejdet DURAK

KAPAK

Nejdet DURAK

ISBN

978-9944-452-13-7

Birinci Baskı

Eylül 2007 İSPARTA

Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

İsteme Adresi: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi İSPARTA

Tel: =(246) 211 3881 Faks: 0 (246) 237 10 58

BASKI

Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.

Kutlubey Mah. 1004 Sokak No: 15/B İSPARTA

Tel: 0 (246) 233 03 74&75 Faks: 0 (246) 233 03 76

e-mail: fakultekitavevi@yahoo.com.tr

TÜRK DÜŞÜNÜRÜ YUNUS EMRE'NİN AHLÂKÎ GÖRÜŞLERİ VE TÜRK DÜNYASINDAKİ YANSIMALARI

Hatice TOKSÖZ*

Giriş

Tarih boyunca çeşitli inanç, kültür ve dinlere sahne olan Anadolu, Ortadoğu'da ortaya çıkan semavî dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'in büyük gelişme gösterdiği bir bölge ve bu üç dinin kesiştiği âdeta bir kavşak noktası niteliği taşımaktadır.¹ Anadolu, İslâmiyet ile Hz. Ömer döneminde güney ve doğu bölgelerinin, Bizans ile Müslümanlar arasında sınır olmasıyla tanışmıştır. 1071 yılında Sultan Alparslan'ın Malazgirt'te kazandığı zafer ise Anadolu kapılarının Müslüman Türklere açılmasını sağlamıştır. Bu zaferle beraber Anadolu'nun Türkleşme süreci hız kazanmış ve bir süre sonra da bir Türk yurdu hâline gelmiştir.²

XII. ve XIII. yüzyıllarda, Anadolu'da nüfus yapısının büyük ölçüde değiştiği ve Türk nüfusunun arttığı, Hıristiyan nüfusunun da azaldığı görülmektedir. Anadolu'ya gelen Türkler, İslâmiyet'i temsil ederek yerli halkı etkilemişler, önceleri ferdî olmakla birlikte, halkın İslâmiyet'i kabul etmesini ve burada İslâmiyet'in kök salmasını sağlamışlardır.³ Bu dönemde Anadolu'ya gerek Selçuklu sultanlarının daveti nedeniyle, gerekse kendi istekleriyle İslâm dünyasından birçok bilim adamı gelmiştir. Söz konusu dönemde Anadolu'ya gelenler arasında özellikle Mevlâna'nın babası Bahâeddin Veled (ö.1231) ve ünlü mutasavvıf Necmeddîn-i Dâye (ö. 1256) zikredilebilir.⁴

XIII. yüzyılda ve XIV. yüzyılın ilk dönemlerinde ise Anadolu'nun siyasî bakımdan oldukça karmaşık ve çalkantılı, sosyal ve kültürel bakımdan ise renkli olduğu görülmektedir. Zira XIII. yüzyılda, doğudan batıya kitleler hâlinde devam eden göçler sırasında pek çok mutasavvıf, âlim ve sanatkâr Anadolu'ya gelerek hem Anadolu'nun kültürel bakımdan imarına katkıda bulunmuşlar hem de siyasî ve sosyal hayattaki karışıklıklar neticesinde büyük bir buhran içinde olan Anadolu insanı için moral kaynağı olmuşlardır.⁵

XIII. yüzyılda Anadolu'nun önde gelen Türk düşünürlerinden biri de Yunus Emre'dir. Yunus Emre, Anadolu topraklarında doğan ve yetişen bir düşündürdür. Onun hayatı ile ilgili en geniş bilgi, *Vilâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*⁶ ve İbrâhim Hâs'ın *Tezkire* adlı eserinde bulunmaktadır.⁷ Tarihî belgelerin yetersizliğinden dolayı, Yunus Emre'nin doğum tarihi ve yeri gibi ölüm tarihi konusunda da kesinlik yoktur. Bazı bilim adamları onun *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinin sonunda bulunan tarihe dayanarak onun VII./XIII. asrın sonları ve VIII./XIV. asrın ilk senelerinde yaşamış olabileceğini ileri sürmektedirler.⁸ Taşköprülüzâde'nin Yunus Emre'yi Yıldırım

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi doktora Öğrencisi/İstanbul

¹ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, Say Yayınları, İstanbul 1998, s. 15-16; ayrıca Anadolu topraklarında ortaya çıkarılan birtakım malzemeler, eski devirlere, inanç ve yaşayış hakkında bilgi vermektedir. Bkz. Füzûzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 32-33.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 1 vd.

³ Osman Çetin, *Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1990, s. 59-60.

⁴ XII. ve XIII. yüzyıllarda Anadolu'daki fikrî hareketler için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 22 vd.

⁵ Mustafa Tatcı, "Yunus Emre'nin Yaşadığı Çağın Siyasî ve Kültürel Durumu", *Yunus Emre Dîvan I* içinde, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2005, s. 1 vd.

⁶ Uzun Firdevsî, *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyet-Nâme"*, (haz. Abdülbâki Gölpınarlı) İnkilap Kitabevi, İstanbul 1958, s. 48-49.

⁷ Mustafa Tatcı, "Yunus Emre'nin Hayatı", *Yunus Emre Dîvan I* içinde, s. 9.

⁸ E.J. Gibb, *History of Ottoman Poetry*, C. I, London 1900, s. 165; Türkçe çevirisi, *Osmanlı Şiir Tarihi*, C. I-II, (trc. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 114; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul 1333. s.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

Bâyezîd devri (1389-1403) âlimleri arasında göstermesine⁹ karşılık Abdülbaki Gölpınarlı, daha isabetli davranarak onun 1273'de vefat eden Mevlânâ ile görüşüğünü ve 1307 yılında muteber bir eser yazan bir kimsenin bir asra yakın ömür sürse bile Yıldırım Bâyezîd devrine erişmesinin tarihi bakımdan mümkün olamayacağını belirtmektedir.¹⁰ Bulunan bir belge, Yunus Emre'nin h. 648/m. 1240 tarihinde doğmuş ve 82 yıllık bir ömür sürdükten sonra h. 720/m. 1320 tarihinde vefat etmiş olabileceğini göstermektedir.¹¹ Doğum yeri de tartışmalı olmakla birlikte, bazı belgelerden oluşan yaygın kanaate göre, Yunus Emre, XIII. yüzyılın son yarısı ile XIV. yüzyılın ilk yarısında Orta Anadolu'da yer alan Sivrihisar, Kütahya gibi merkezlerde yaşamıştır.¹²

Hayatı ile ilgili olarak verilen bilgiler belirsizliğini korumakla birlikte, bugün elimizde bulunan eserlerinin ışığında onun düşünce dünyası hakkında daha somut yorumlar yapabilmek oldukça kolaydır. Yunus Emre'nin düşünce dünyasının temelinde "tevhîd" inancı önemli bir yere sahiptir. Bunun temelinde ise onun, Allah'ın birliğine inanan, Muhammedî bir yol izleyen, vahdet-i vücûdçu bir Türk-İslâm mutasavvıfı olmasının rolü büyüktür.¹³ Bu yüzden de şiiirlerinin çoğunda "vahdet" kelimesi etrafında Allah'ın yüce varlığını, birliğini ifade etmekte ve daima O'nun "bir" oluşunu dile getirmektedir. Bununla birlikte yaşadığı dönemde ortaya çıkan sosyal problemlerden duyduğu rahatsızlığı dile getirmek ve insanları mutlu etmek düşüncesiyle insanların birliğini, dirlik ve düzenini konu edinen mısralar da kaleme almıştır.¹⁴ *Risâletü'n-Nushiyye* ve *Dîvan* olmak üzere iki eseri olan Yunus Emre, şiiirlerinde ilâhî aşk, ahlâk, insan-ı kâmil, hayat-ölüm, varlık-yokluk gibi konuları ele almaktadır.¹⁵

Yaşadığı çağda Anadolu'da sanat ve edebiyat dili Türkçe olmamasına rağmen Yunus Emre, eserlerini sade bir Türkçe ile yazarak fikirlerinin geniş halk kitlelerine yayılmasına imkân tanımıştır. O, halkın kullandığı dili, büyük bir maharetle yazı dilinde kullanmış ve fikirlerini yansıttığı şiiirlerini Türkçenin bütün incelikleriyle beraber halkın anlayacağı tarzda yazmıştır.¹⁶ Bundan dolayı da dili, duyuşu ve ifadesiyle milleti ile bütünleşmiş, Türk insanının gönül dünyasına hitap etmeyi başarmıştır. Yaşadığı dönemde cereyan eden sosyal olaylar karşısında insanların nasıl bir tavır takınması gerektiğini bizzat kendi yaşantısında göstermeye çalışmış ve çevresindeki insanlara da Kur'an ve sünnete dayalı bir ahlâk anlayışı öğütlemiştir.

Bu tebliğimizde evrensel nitelikler taşıyan ve Anadolu'da İslâmiyet'in yayılması açısından Türk dünyasında önemli bir yere sahip olan Yunus Emre'nin ahlâkî görüşlerini ele alacağız. Konuyla ilgili onun görüşlerini bir ahlâk eseri sayılan *Risâletü'n-Nushiyye* adlı risalesini temel alarak ve bazı noktalarda da *Dîvan*'na başvurarak inceleyip, bu fikirlerinin Türk dünyasındaki yansımalarına değineceğiz.

1. Yunus Emre'nin Ahlâkî Görüşleri

Ahlâk, Batı dillerinde "morality" (İngilizce), "moralité" (Fransızca) ve "moralischer" (Almanca) kelimeleri ile ifade edilmektedir.¹⁷ Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelen ahlâk, hulk veya hulûk

193; a.mlf., *Aydın İline Mensub Meşayih Ulema Şuara Müverrihin ve Etibbanın Teracim-i Ahvali*, Keşişyan Matbaası, İzmir 1324, s. 31.

⁹ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâikü'n-Nu'maniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*, (nşr. Ahmed Suphi Fırat), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1985, s. 57; Türkçe çevirisi, *Osmanlı Bilginleri*, (trc. Muharrem Tan), İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 69.

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre: Hayatı*, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s. 64-65.

¹¹ Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I", *Bellekten*, C. XIV, Sayı 53, Yıl 1950, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1950, s. 88.

¹² Yunus Emre'nin külliyatını tahlil ederek yayımlayan Mustafa Tatcı, külliyatın birinci cildin başında Yunus Emre'nin doğum ve ölüm tarihleri ve doğum yeri hakkındaki bütün tartışmalara ve iddialara yer vermektedir. Bkz. Mustafa Tatcı, "Yunus Emre'nin Hayatı", *Yunus Emre Dîvan I* içinde, s. 9 vd.; ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı de eserinde Yunus Emre'nin memleketi hakkındaki farklı görüşleri değerlendirir. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 61 vd.

¹³ Edith G. Ambros, "Yunus Emre", *The Encyclopaedia of Islam*, Vol. XI, Leiden 2001, s. 349.

¹⁴ Önder Göçgün, "Sosyal Realite Açısından: Yunus Emre'de "Birlik" Fikri", *Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Ankara 7-10 Ekim 1991)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 363.

¹⁵ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002, s. 212.

¹⁶ Fikret Türkmen, "Türk ve Dünya Edebiyatında Yunus Emre'nin Yeri", *Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Ankara 7-10 Ekim 1991)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 54 vd.

¹⁷ Ahmet Cevizci, "Ahlâk", *Paradigma Felsefe Sözlüğü* içinde, Paradigma Yayınları, İstanbul 2005, s. 28.

kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde genellikle insanın fizikî yapısı için halk kelimesi kullanılırken, manevî yapısı için hulk kelimesi kullanılmaktadır.¹⁸ Buna göre halk kelimesi, zâhiren algılanabilen şekil ve suretlere, diğer bir tabirle yaratılmış varlık için kullanılırken, hulk kelimesi basîret, yani kalb gözüyle idrak edilebilen seciye ve melekeler için söylenmektedir.¹⁹ Dolayısıyla kelime olarak ahlâk, huylar ve karakterler anlamına gelmektedir. Buna göre ahlâk ilmi de huyların ve karakterlerin ilmi olmaktadır.²⁰

Genel anlamda ahlâk, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kurallarının bütününe verilen isimdir.²¹ Ahlâk felsefesi ise insanın fert ve toplum ilişkileri bakımından davranışlarının belirli kurallar ve birtakım değer yargılarına göre ele alınmasıdır. Dolayısıyla ahlâk felsefesi, “*insan nasıl olmalı*” veya “*nasıl davranmalı*” sorularına cevap arayan bir disiplindir.²²

Ahlâk, konusu itibarıyla psikoloji, biyoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi ilimlerle ilişkilidir. Ancak ahlâkın, bu ilimlerden sadece biri üzerine temellendirilmesi doğru değildir. Zira ahlâk felsefesi, bütün bu ilimlerin her biri ile sıkı ilişki içindedir ve bunların her birinden kendine ait malzemeyi alarak kendi değer yargılarını koyar ve bu yargıların “*iyi*” veya “*kötü*” olduğunu açıklar.²³ Ahlâk felsefesiyle ilgilenen filozoflar, ahlâk problemini kendi sistemleri açısından ele almışlardır. Ahlâk felsefesinin bir boyutu tasavvufî ahlâk kısmıdır. İslâm tasavvuf felsefesinin birçok mensubu, tasavvuf teriminin ahlâkla olan ilişkilerine işaret ederek, “*tasavvuf, yalnızca ahlâktır*”²⁴ şeklinde tanımlamaktadırlar. Tasavvuf ahlâkında esas olan, nefis terbiyesi yaparak, nefsi ahlâkî kötülüklerden uzaklaştırmak ve nefsin Allah’a yaklaşmasını sağlamaktır.²⁵

Tasavvuf tarihinde, tasavvufu ahlâkla ilişkili olarak ele alan birçok mutasavvıf mevcuttur. Örneğin, Hucvîrî (ö.1072) ve Gazzâlî (ö.1111) gibi düşünürler bunlardandır. Hucvîrî’nin eserinde birçok mutasavvıfın tasavvufu ahlâkla tanımladığı görülmektedir.²⁶ Bu bakımdan da İslâm dünyasında tasavvuf ehli güzel ahlâkın bir sembolü olarak görülmektedir. Dolayısıyla tasavvuf ehli ile ahlâk arasında bir ilişki kurulmakta, bunun sosyal boyutuna dikkat çekilmektedir.²⁷ Nitekim, görüşleriyle Anadolu’daki tasavvufî oluşumlar üzerinde etkisi yoğun olarak hissedilen İbn Arabî (ö.1240), mutasavvıf olmak için gerekli şartlar arasında hikmet sahibi bir hakîm olmayı zikretmekte ve aksi durumda insanın söz konusu sıfattan herhangi bir nasibi olamayacağını belirtmektedir. Zira ona göre, tasavvuf bütünü ile hikmettir ve o da ahlâktır.²⁸

İbn Arabî’nin öğrencisi ve en büyük temsilcisi, Sadreddin Konevî (ö.1274) de tasavvufu ahlâkla ilişkili olarak ele almaktadır.²⁹ İslâmiyet’in Türkler arasında yayılmasını sağlayan ve Anadolu’da da dolaylı etkisi olan mutasavvıf Ahmet Yesevî’nin de tasavvuf anlayışı, İslâm ahlâkı ile yakından ilişkili olarak, Kur’an ve Sünnete tam olarak uygunluk göstermektedir.³⁰

XIII. yüzyılın önemli bir Türk-İslâm mutasavvıfı olan Yunus Emre, şahsiyetini tasavvufî ahlâkla yoğuran bir düşünürdür. Onun tasavvuf anlayışı, kendinden önce yaşayan İslâm mutasavvıflarının fikir sisteminde olduğu gibi, Kur’an-ı Kerim ve sünnete dayanır.³¹ Ona göre, tasavvuf, güzel ahlâktan ibarettir, mutasavvıf ise ahlâkı tamamlayan Muhammedî hulk ile vasıflanan kişidir.³²

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. I, Beyrut (tarihsiz), s. 889-891.

¹⁹ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, Mısır 1961, s. 158.

²⁰ İsmail Yakıt, *a.g.e.*, s. 121.

²¹ Ahmet Cevizci, *a.g.e.*, s. 28.

²² İsmail Yakıt, *a.g.e.*, s. 121.

²³ a. mlf., *a.g.e.*, s. 122.

²⁴ Mustafa Çağrırcı, “Ahlâk”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 7.

²⁵ a. mlf., *a.g.m.*, s. 8.

²⁶ Hucvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb, Hakikat Bilgisi*, (haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 122.

²⁷ İsmail Yakıt, *a.g.e.*, s. 126.

²⁸ Muhiddin-i el-Arabî, *Ahadiyyet Risâlesi ve Fütühatı Mekkiyye*, (haz. M. Sadettin Bilginer), İstanbul 1983, s. 57-58.

²⁹ Konevî’nin ahlâk görüşleri ile ilgili bkz. İsmail Yakıt, *a.g.e.*, s. 127 vd.; ayrıca Konevî’nin diğer görüşleri hakkında da bkz. Ekrem Demirli, *Sadreddin Konevî’de Bilgi ve Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

³⁰ İbrahim Agah Çubukçu, “Ahmet Yesevî ve Düşüncesi”, *Erdem*, (Hoca Ahmet Yesevî Özel Sayısı), Sayı XXI, C. VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 828; İsmail Yakıt, *a.g.e.*, s. 198.

³¹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 305 vd.

³² Mustafa Tatcı, “Yunus Emre Dîvan’ında Dîn ve Tasavvuf”, *Yunus Emre Dîvan I* içinde, s. 440.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

Yunus Emre'nin tasavvufî ahlâk anlayışı, öncelikle Kur'an ve sünnete uygun davranmak, dinî hükümlere en ince ayrıntısına kadar riayet etmektir.³³ Bu bağlamda da ona göre tasavvufî ahlâk, bütün noksanlıklardan arınarak Hakk'a varan bir insan-ı kâmil olmayı hedefler. Dolayısıyla en yüksek bilgi, kâmil insana ait olandır. Bu bilgi de ona göre, ancak hâl ehli müridler aracılığıyla aşk yolunda elde edilebilir. Bu yolun ilk adımı da insanın kendini bilmesidir. Kendini bilen insan ise âlemdeki manayı, insanlığı, halkı ve bunun neticesinde de Hakk'ı bilir.³⁴

Tasavvufî ahlâk anlayışında Yunus Emre, öncelikle insanın kendini bilmesi gerektiğini vurgulamakta ve ahlâkla ilgili eseri *Risâletü'n-Nushiyye*'de de insanı ele almaktadır. O, insanı, ahlâkî unsurlar bakımından ve insanın fizikî ve ruhî yapısının ahlâk ile ilişkisi bağlamında ortaya koymaktadır. Zikredilen eserinde Yunus Emre'nin insanı ve onun ahlâkî yapısı ile ilgili kavramları, nasihatçı bir tarzda ortaya koyduğu görülmektedir. Bu bakımdan biz de Yunus Emre'nin ahlâkî görüşlerini ele alırken öncelikle onun ahlâk ile insan-ı kâmil arasındaki ilişkiye dair görüşlerini, ardından da insanın ahlâkî yapısını yansıtan iyi hasletleri yanında kötü huylarını ele alacağız.

1. 1. Ahlâk-Kâmil İnsan İlişkisi

Yunus Emre'nin fikir dünyasının asıl unsuru olan insan, mahiyeti, Tanrı ile ilişkisi ve evren içindeki konumu açısından din, felsefe ve tasavvufun konusu olmuştur. Onun davranışları ise ahlâkî değerler bakımından incelenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de mükemmel ve üstün bir varlık olarak nitelendirilen insan, birtakım ayetlerde, yeryüzünde bir halife sıfatıyla var edilmiş,³⁵ en güzel biçimde yaratılmış,³⁶ şan ve şeref sahibi kılınmış varlık³⁷ olarak tanımlanmıştır.

Yunus Emre, insanın ahlâkî yapısı ile onu oluşturan temel unsurlar arasında bağlantı kurmakta, onun ahlâkî özelliklerini değerlendirirken de bu hususu dikkate almaktadır. Bu bakımdan o, kâmil insanın özelliklerini onun ahlâkî hasletleri ile beraber belirlemektedir. O, öncelikle insanın yaratılışı üzerinde durmakta, onun maddî ve manevî olmak üzere başlıca iki unsurdan yaratıldığını belirtmektedir. Ona göre, insanın tabiatı, dört unsurdan, yani su, ateş, toprak ve havadan oluşur.³⁸ Daha sonra ise insanın bu tabiatına can³⁹ girer. İnsanın tabiatını oluşturan dört unsur insan ölünce tekrar tabiata karışırken can, yani ruh ise ebedîdir ve ölmez. Ruhun bu dünyada tecelli edebilmesi için vücuda ihtiyacı vardır.⁴⁰ İnsanı oluşturan maddî vücut ile manevî-ebedî ruh, mahiyetleri bakımından birbirlerine zıttır. Zira vücut insanı dünyaya bağlarken, ruh Allah'a yükselmek ister. Burada insanın mahiyetinde biri Tanrı'dan, diğeri nefsten gelen bir ikilik söz konusudur.⁴¹

İnsanın vücut yapısını oluşturan dört unsur, Yunus Emre'ye göre, ahlâkî açıdan insanda birbirine zıt ihtirasları doğurur. Bu unsurlardan toprak ve su iyi meziyetlerin, ateş ve hava ise kötü huyların oluşmasına sebep olur. Toprakta insana sabır, iyi huy, tevekkül ve yücelik; sudan ise temizlik, cömertlik, güzellik, kavuşma ve ulaşma hâlleri geçer. Buna karşılık insan, havadan yalan, ikiyüzlülük, acelecilik ve nefis;⁴² ateşten ise şehvet, kibir, aç gözlülük ve haset huylarını almıştır. İnsana ateş ve havadan gelen kötü huy ve eğilimler nefste toplanmıştır. Nefs, bu kötü huy ve eğilimlerle insanı şaşırtarak, insan ufkunu sadece bu dünyanın nimetleri ile

³³ Yunus Emre, *Divân II*, (tenkitli metin) (haz. Mustafa Tatcı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2005, s. 244

³⁴ a. mlf. a.g.e., s. 71, 290, 323.

³⁵ Bakara 2/30; En'âm 165.

³⁶ Teğâbün 64/3; Tîn 95/4.

³⁷ İsrâ 17/70.

³⁸ Evrenin temel unsurlarının ateş, hava, su ve toprak olduğu düşüncesi, ilk olarak İlkçağ filozoflarından Empedokles'te görülür. Daha sonra ise Aristotels bu düşüncüyü geliştirmiştir. Geniş bilgi için bkz. H. Bekir Karlığa, "Anasırı Erbaa", *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 149-151.

³⁹ Yunus Emre can'ı ruh anlamında kullanmaktadır, ancak biz ruh olarak kullanmayı yeğliyoruz.

⁴⁰ Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*, (tenkitli metin), (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 2005, s. 25-26; Yunus Emre'de insan ve insanın unsurları hakkında bkz. Bayram Dalkılıç, Yunus Emre'de Allah-Âlem-İnsan Münasebeti, Kendözü Yayınları, Konya 2004, s. 122 vd.

⁴¹ J. Kingsley Birge, "Yunus Emre", *The Macdonald Presentation Volume*, New Versey 1933, s. 52.

⁴² Diğer mutasavvıflarda olduğu gibi, Yunus Emre'nin nefse olumsuz bir anlam yüklediği görülmektedir. Bkz. Yunus Emre, a.g.e., s. 36.

sınırlar; ona Tanrı'yı ve O'na karşı görevlerini unutturur, insanı bencillığe yönelten heveslerle gerçek amacından ve sürekli mutluluğu elde etmekten ve Tanrı'dan uzaklaştırır. Ruh ise insana şerefli olma, utanma ve terbiye, seçkin olma nitelikleri sağlar.⁴³ Yunus Emre'nin ahlâk ve insan hakkındaki görüşlerinin temel noktaları olan bu hususlar, yani iyi hasletleri ve kötü huyları insanlar arasındaki ilişkilerde de oldukça önemlidir ve daima başkalarına tesir etmesi söz konusudur. Zira birbiri ile çatışma içinde olan bu ihtiraslar insanı her an çıkmaza sokabilir. Bu bakımdan Tanrı, insanı bu çatışmalardan kurtarması ve ona doğru yolu göstermesi için canı, yani ruhu ve akli vermiştir.⁴⁴ Yunus Emre ise insanın toprak, su ve ruhtan gelen iyi hasletleri geliştirmesini, ateş ve havadan gelen kötü huyları ise terk etmesini öğütleyerek, insanların kötü huylardan aklının yardımı ile kurtulabileceklerini söylemektedir.⁴⁵

Akla, insanı kötü huylardan kurtarma görevi veren Yunus Emre, insan aklının ruha yönelmesi ve ruhun prensipleri ile hareket etmesi durumunda, mutlak olarak nefse hâkim olacağını ve insanı nefsin kötü eğilimlerinden koruyacağını belirtmektedir.⁴⁶ Ayrıca o, akli, Allah'ın kadîm sıfatından zuhûr etmiş ve evveli olmayan bir varlık olarak nitelendirerek, onu tecellisine göre de üç kısımda değerlendirir. Bunlar; dünya tertiplerini bildiren akl-ı ma'aş, ahiret hâllerini bildiren akl-ı ma'âd ve Allah'ın marifetini bildiren akl-ı küllîdir. Yunus Emre'ye göre insan, tam bir imana ancak akl-ı ma'âd ve akl-ı küllî ile ulaşabilir. İmanı, Allah'ın hidayet nuru olarak değerlendiren Yunus Emre, onu ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîn olarak üç dereceye ayırır.⁴⁷ Ancak, burada onun iman hakkındaki görüşlerinin detaylarına yer vermeyerek, konumuzla ilgili olması açısından sadece bu kadarına değinmekle iktifa ediyoruz.

Ahlâkî nitelikleri kendisinde taşıyan insanın, akli sayesinde nefsin zararlarından kurtulabileceğini ve ruhundan gelen meziyetleri ile de mutlu olabileceğini söyleyen Yunus Emre, öncelikle onun kendisini tanıyıp ahlâkî yaratılışına uygun bir kişiliğe sahip olmasının önemini vurgulamakta ve bu yolla nitelikli bir ahlâkî yapıya ulaşabileceğini belirtmektedir. Ayrıca o, insanlığın genel bir ahlâkî olmadığını, her kültürün kendine özgü geçerliliği olan değerler, anlamlar, kurallar bütünlüğü içinde kendi ahlâkî görüşlere sahip bulunduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan o, İslâm'a dayalı tasavvuf ahlâkını, şefkat, arınma, her türlü benlikten, iradeden, bireylikten bütünüyle kurtularak Tanrı birliğine ulaşma olarak değerlendirmekte ve inanca, düşünceye ve yeteneğe dayalı ahlâkî değerlerin de estetik ifadelerle ve bu değerleri günlük hayatında uygulayan ideal insanlarla diğer insanlara öğretilabileceğini düşünmektedir.⁴⁸ Dolayısıyla Yunus Emre'nin bir ahlâk modeli olan kâmil insan portresini önce kendi şahsında gerçekleştirmeye çalıştığı ve insanlara da ahlâk sahibi ideal insan olmayı öğütlediği görülmektedir.

İnsanın kendini bilmesi Yunus Emre'nin ahlâk anlayışında ve dolayısıyla insan-ı kâmil düşüncesinde oldukça önemlidir. Zira o, "*Nefsini bilen Rabbini bilir.*"⁴⁹ sözü gereğince kendi benliğini bilen insanın Tanrı'yı bileceğini⁵⁰ ve öğüt alarak Tanrı'ya ulaşmak için çaba harcayacağını ifade etmektedir.⁵¹ Kendini bilen insan,

⁴³ a. mlf., a.g.e., s. 27, 36.

⁴⁴ Mehmet Kaplan, "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlâk Görüşü", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler* içinde, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s. 241.

⁴⁵ Umay Günay-Osman Horata, *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 34-35.

⁴⁶ Yunus Emre, *Dîvan II*, s. 115, 141, 213.

⁴⁷ Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 28-29.

⁴⁸ Umay Günay-Osman Horata, a.g.e., s. 47.

⁴⁹ Yunus Emre'nin eserlerini hazırlayıp neşreden Mustafa Tatcı, bu ifadeyi hadis olarak değerlendirmektedir. Bkz. Mustafa Tatcı, "Yunus Emre Dîvanı'nda Din ve Tasavvuf", *Yunus Emre Dîvan I* içinde, s. 280; buna karşılık bazı bilim adamları da bu ifadenin temel hadis kaynaklarında yer almadığını, sadece zayıf ve mevzu hadisler ile halk dilinde dolaşan meşhur sözlerin yer aldığı eserlerde bulunduğunu ve bundan dolayı bu ifadenin hadis değil, kelâm-ı kibar olarak algılanması gerektiğini belirtmektedirler. Bkz. Yusuf Açık, "Nefsini Bilen Rabb'ini Bilir Hadis mi, Kelâm-ı Kibar mı?", *SDÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı V, Yıl 1998, Isparta 2000, s. 173-200; ayrıca bkz. Kemal Sözen, *İbn Kemal'de Metafizik*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001, s. 107-108.

⁵⁰ Yunus Emre, *Dîvan II*, s. 101.

⁵¹ a. mlf., a.g.e., s. 244.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

insanların en seçkinidir.⁵² O, Hakk'ı bularak, nefsin kötü arzularının neden olduğu korkudan kurtulur⁵³ ve dost isteyen insanlara da yol gösterir.⁵⁴

Yunus Emre'ye göre insan-ı kâmil, nefis mertebelerini tamamlayarak nefsini bilen ve tam bir yetkinliğe ulaşan kişidir. İnsan-ı kâmil, ahlâkî açıdan tamamlanmış bir metin olarak düşünülen Yunus Emre, bütünü varlıkların kemâl sahibi insanın manevî varlığı etrafında döndüğü ve bu yönüyle de kâmil insanın kâinatın kutbu olduğu görüşündedir. Zira ona göre insan-ı kâmil, ilâhî bir benliktir ve her çağda farklı isimlerle zuhûr eden, zaman, mekân ve insan üstü nitelik taşıyan, ölümsüz olan ve her hâliyle Muhammedî bir fitrat üzere yaşayandır.⁵⁵

Ahlâkî yetkinliği mükemmel olan insan-ı kâmil, Yunus Emre'ye göre Hakk'ın tam bir mazharıdır.⁵⁶ Aşıklar, dervişler, insan-ı kâmil sayesinde Hakk'ın cemâline mazhar olurlar.⁵⁷ Yunus Emre'ye göre nefis mertebesindeki beşerî benliği terk edenler ilâhî benliği bulurlar. O, dostunu benliğinde bulanların, çoklukta tekliği göreceği görüşündedir. Dolayısıyla Yunus Emre, öncelikle Tanrı'yı kendi benliğinde arar.⁵⁸ Bu bakımdan da o, vücut birliğine inanarak, insan-ı kâmil ilâhî benliğin tam tecellisi olarak görür. Ona göre kâmil insan, mutlak tasarruf sahibidir, Tanrı'nın ismi, fiil ve sıfatları onda toplanmıştır. Kâmil insan, Tanrı'nın sırrıdır ve Tanrı, bu niteliğe sahip insanın gönlünde gizlidir.⁵⁹ Tanrı, insan-ı kâmilin alınma kendi nurunu yerleştirmiştir.⁶⁰ Yunus Emre'nin tanımladığı şekilde tam bir ahlâkî yetkinliğe, temiz fitrat ve nura sahip kişi Hz. Peygamberdir. Dolayısıyla insan-ı kâmil olarak, örnek alınması gereken kişi de odur.

Yunus Emre, insana nefsin eğilimlerinden uzaklaşarak ve ruhun meziyetlerini dikkate alarak, kâmil insan olmayı, onu aramayı ve onun şahsında hakikati idrak etmeyi telkin eder. Zira ona göre, Allah dostları olan kâmil ve arif insanlar, muhteşem bir gönül sahibidirler. İnsan da arif insanın gönlünün büyüklüğünü ve güzelliğini idrak edince kendi aczini daha iyi anlar ve o yolda olmanın sırlarını arar.⁶¹ Zira o, insan için gerekli olan şeyin öncelikle güzel ahlâk ve ibadet olduğunu vurgulamakta, Hakk'ın katında iyiliğin makbul olduğunu ve insanın da yüceliklere ancak iyilikle ulaşabileceğini belirtmektedir.⁶² Bu nedenle doğru yolda, iyilik ve iyi ahlâk sahibi olan kişi ebedî mutluluğu elde eder ve öldükten sonra da iyilikle anılır.⁶³ Dolayısıyla, Yunus Emre'ye göre devamlı iyilikte bulunan, öğüt dinleyen, güzel ahlâk hasletlerine sahip olan kimse erdemli bir insandır.

Düşünürümüzün ahlâk ile kâmil insan arasında kurduğu bağlantı, İbn Arabî, Sadreddin Konevî, Mevlâna ve Abdülkerim el-Cîlî (ö.1423 veya 1429?) gibi düşünürlerin, ahlâk ile insan-ı kâmil ilişkisi değerlendirmelerinde de görülmektedir. İbn Arabî, ahlâk ile insan-ı kâmil ilişkisine vurgu yaparak, insanın ahlâkî mükemmelliğe ulaşmasının önemini dile getirmekte, mükemmellik derecesine ulaşamayan kişilerin insanlık mertebesine erişemeyeceklerini ve bu gibi kişilerin de gerçek değil, sadece şeklen insan olacaklarını belirtmektedir. Zira ona göre insan-ı kâmil, Tanrı'nın tecelli ve ilâhî isimlerin zuhûr ettiği yer, bir halife, âlemin hakikatlerini kendisinde toplayan bir varlıktır.⁶⁴ Bu bakımdan İbn Arabî'ye göre, halifelik sadece ahlâkî

⁵² a. mlf., a.g.e., s. 244.

⁵³ a. mlf., a.g.e., s. 357.

⁵⁴ a. mlf., a.g.e., s. 334.

⁵⁵ Mustafa Tatcı, a.g.m., s. 404.

⁵⁶ Yunus Emre, *Dîvan II*, s. 28.

⁵⁷ a. mlf., a.g.e., s. 134.

⁵⁸ a. mlf., a.g.e., s. 108.

⁵⁹ a. mlf., a.g.e., s. 326.

⁶⁰ a. mlf., a.g.e., s. 276.

⁶¹ A. Oktay Güner, "Yunus Emre ve Türk'ün Müslümanlığı", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler* içinde, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s. 142.

⁶² Yunus Emre, *Dîvan II*, s. 141, 290, 323.

⁶³ a. mlf., a.g.e., s. 93, 162, 290.

⁶⁴ Muhyiddin-i Arabî, a.g.e., s. 40-45; a.mlf. *Fusûsü'l-Hikem*, (trc. M. Nuri Gencosman), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1971, s. 20.

yetkinliğe sahip insan-ı kâmil ile gerçekleşen bir keyfiyettir.⁶⁵ Sadreddin Konevî ise Tanrı'ya ideal bir şekilde yaklaşan kimse olarak tanımladığı insan-ı kâmil, her şeyin kendisinde zuhûr ettiği "toplayıcı özet" niteliğine sahip kimse ve ilâhî emirlerin kendisine nakledilmesi bakımından Tanrı ile insanlar arasında bir vasıta olarak değerlendirir. Ona göre insan-ı kâmil, varlık dairesinin en son mertebesinde yer almakta ve Tanrı'ya nâib (vekil) olma gibi, en yüksek makamda bulunmaktadır.⁶⁶

Mevlâna, yetkin insanı, aşk ve sevgi yönü ağır basan bir düşünce sistematığı çerçevesinde Allah'ın yeryüzündeki halifesi, ilâhî sıfatların yansıdığı bir ulûhiyet aynası, kâinatın gaye sebebi olarak değerlendirmekte ve ahlâkî açıdan da Kur'an'daki "ideal insan" tanımlaması ile aynı gördüğüne işaret etmektedir.⁶⁷ Ona göre kâmil insan, tamamen metafizik boyuta ulaşmış, kendisini insan formunda yaratan Tanrı ile kurduğu psikolojik birliğin şuuruyla dolu ve hem fizik hem de metafizik boyutu kuşatan "üniversal bir insan" mahiyetindedir.⁶⁸ Abdülkerim el-Cilî ise ahlâkî, sözleri, tutum ve davranışları mükemmel bir insan olduğunun göstergesi ve kanıtı olması bakımından insan-ı kâmil ile kastedilenin, Hz. Muhammed olduğu görüşündedir. Dolayısıyla bu açıdan yeryüzünde, Hz. Peygamber kadar yetkinliğiyle taayyün edilen bir başka kişi zuhûr etmemiştir.⁶⁹

Görüldüğü üzere, Türk-İslâm düşüncesinde olgun veya mükemmel insan anlamındaki "insan-ı kâmil" kavramıyla ifade edilen insan, ahlâkî açıdan tasvir edilmiş, mükemmelliği ile ahlâkî davranışları arasında bir ilişki kurulmuş, yetkinlik kazanabilmesi erdemli davranışlar sergilemesine bağlanmış ve bu bakımdan da kâmil olma vasfıyla incelenmiştir. Bu bağlamda insan-ı kâmil kavramıyla insanın, mahiyeti bakımından yüceliğine vurgu yapılmış ve bir bakıma da idealize edilmiştir. İnsanın idealize edilen bu mahiyeti, insan-ı kâmil kavramıyla formüle edilerek, seçkin kişilerde tecellisi mümkün görülmüştür.⁷⁰ Ayrıca "insan-ı kâmil" kavramıyla, insanın üstün ruhî cephesi yanında beşerî yönünün de mevcut olduğu vurgulanmış ve onun niteliğinin ahlâkî açıdan da çift kutuplu bir varlık olmasına yol açtığı varsayılmıştır. Dolayısıyla insanın, kendisinde iyilik ve kötülüğün kaynakları olan güçlerin ikisinin de mevcut olması sebebiyle birtakım erdemli davranışların yanında kötü hareketleri de sergileyebileceği düşünülmüştür.⁷¹

Ahlâkî davranışlar ile insan-ı kâmil arasında sıkı bir ilişki kuran Yunus Emre, insan-ı kâmil, hem insanın yaratılışındaki toprak, su, ateş ve hava gibi maddî unsurların ahlâkî yapısına etkisini hem de Kur'an'ın ve hadislerin yetkin insan tanımlamalarındaki özellikleri göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir. Daha önce zikrettiğimiz gibi, bu dört unsurdan ve can (ruh)dan insana birtakım ahlâkî hâller geçmiştir. İnsanda farklı kaynaklardan gelen ve sürekli çatışma hâlinde olan ahlâkî özellikler (iyi-kötü), aynı zamanda onun ahlâkî yapısının ikiliğine işaret etmektedir.

Yunus Emre'nin ahlâk düşüncesinde, insandaki kötülüğün kaynağı nefis olarak görülmektedir. Nefsin de emrinde iki yüzlülük, Tanrı'ya şirk koşma, tamah, kibir, cimrilik, gıybet, öfke, kin ve haset gibi birtakım kötü huy ve davranışlar vardır. İnsandaki iyi hasletlerin kaynağı ise ruhtur. Yunus Emre'ye göre ruh ilâhîdir, iyiliği ve güzelliği temsil eder. Ruhun emrinde de cömertlik, alçak gönüllülük, sabır ve kanaat gibi iyi hasletler bulunur. Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*'de insan gönlünü ve onun bedeninden ve Tanrı'dan gelen eğilimlerini metafor yoluyla açıklamaya çalışmış, dolayısıyla gönlü bir ülkeye, meziyetleri ise güçlü ordulara benzetmiş, orduların komutanlarını da "sultan" olarak adlandırmıştır. Ona göre bu orduların başında nefis ve can (ruh) adlı komutanlar vardır. Her iki komutanın emrinde de yukarıda zikredilen şeyler bulunur. İnsanın ahlâkî yapısında mevcut olan

⁶⁵ a. mlf., *Fusûsü'l-Hikem*, s. 20; Sajjad H. Rizvi, "Mistisizm ve Felsefe: İbn Arabî ve Molla Sadrâ", *İslam Felsefesine Giriş* (trc. M. Cüneyt Kaya) içinde, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 253-254.

⁶⁶ Nihat Keklik, *Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinat ve İnsan*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1967, s. 130 vd.

⁶⁷ İsmail Yakıt, "Türk-İslâm Düşünürü Mevlâna'ya Göre İdeal İnsan Tasavvuru", s. 180.

⁶⁸ İsmail Yakıt, *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993, s. 32 vd.; a.mlf. "Türk-İslâm Düşünürü Mevlâna'ya Göre İdeal İnsan Tasavvuru", *Felsefe Arkivi*, Sayı 26, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1987, s. 176 vd.

⁶⁹ Abdülkerim el-Cilî, *İnsan-ı Kâmil*, (trc. A. Mecdi Tolun), (Yayına haz. S. Eraydın-E. Demirli-A. Kartal), İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 339 vd.

⁷⁰ a. mlf., *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, s. 29 vd.; a.mlf. "Türk-İslâm Düşünürü Mevlâna'ya Göre İdeal İnsan Tasavvuru", s. 173.

⁷¹ Kemal Sözen, "Sinan b. Sâbit'in Mükemmel İnsan Tasavvuru", *1. Uluslar arası Katılımlı Bilim Din Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, C. I, Şanlıurfa 2006, s. 400.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

bu iki ordu, gönül ülkesini ele geçirmek için sürekli savaş hâlinindedir. Can (ruh) sultanın ordusundaki erenler, kusursuzdur ve Tanrı sevgisini temsil eder. Bunlar insanı Tanrı'ya yöneltmeye, nefsin kötü erlerinden kurtarmaya çalışır. Şayet insan, can (ruh) sözüne kulak verirse tam yetkinliği elde eder ve Tanrı'nın inâyetinden mahrum kalmaz, fakat nefsi dinlerse de ebedî mutluluğu elde edemez.

Düşünürümüzün benzetme yoluyla aktardığı mezkûr güzel hasletler insanı aynı zamanda insan-ı kâmil yapan meziyetlerdir. Zira insan, iyi hasletleri kendisinde gerçekleştirir ve kötü eğilimleri de kendisinden uzaklaştırırsa o, gerçek mutluluğu yakalar ve Tanrı'nın inâyetinden mahrum kalmaz. Bu bakımdan biz de insanın ahlâkî yapısını ortaya koyarken, onu bedeninden ve Tanrı'dan kaynaklanan huyları çerçevesinde değerlendirerek, insanın ahlâkî yapısını iki kısımda ele alacağız.

1.2. Ahlâkî Erdemler

Yunus Emre'ye göre insanı yücelten ve onu Tanrı'ya ulaştıran vasıfların başında ilâhî aşk gelir. İnsandaki ilâhî aşk, sonsuz bir aşk arayışını, Tanrı'ya kavuşma isteğini, ayrılığın bitmesi ve kavuşma arzusunu gösterir. Bu aşk ise ancak, çokluk âleminde "birlik"i bulmakla ve dünyaya ait arzuların ve nefsin eğilimlerinden uzaklaşmakla gerçekleşir. Yunus Emre'ye göre ilâhî aşk, dünyaya ait güzelliklerin giderek kaybolup ilâhî aşk ve güzelliklere dönüşmesiyle gerçekleşir. Bu bakımdan, ilâhî aşkın gerçekleşmesi Tanrı sayesinde olur. İlâhî aşk yolundaki her âşığın Tanrı'ya inancı olması gerekir. Tanrı'nın ilâhî nuru bir insanın gönlüne düşmediği takdirde o kimse gerçek âşık olamaz. Yunus Emre de bu düşünceden hareketle aşkı önce kendi iç dünyasında, yani ruhunda gerçekleştirmek istemiştir.⁷²

İnsanda ilâhî aşkın gerçekleşmesi için Yunus Emre'ye göre öncelikle insan-ı kâmil olmak gerekmektedir. İnsan-ı kâmil olmak isteyen kimsenin de ilk olarak bir yol göstericiyi model olarak benimsemesi, bu bağlamda öncelikle Hz. Peygamber'i örnek alması, kendisini dünyaya bağlayan her şeyden kurtulması gerekir. Diğer taraftan, her şeyi iyi ve hoş görmeli ve kendisine yapılan kötülöklere karşı iyilikle karşılık vermelidir.⁷³ Bunlar gerçekleştikten sonra insan aşk sayesinde tasavvufi dereceleri geçebilir. Zira burada aşk bir vasıtaadır. Aşksız akıl, insanı kötülöklere sürükleyebilir. Hakk'a kavuşabilmek için nefis, benlik gibi kötü huylardan ve dünya sevgisinden uzaklaşmalıdır. Bu ise, ancak aşk ile mümkündür.⁷⁴ Fakat Yunus Emre'ye göre aşk, insanı hem iyiye hem de kötüye yönlendirebilir. Zira o, dünyada birçok sevgi olduğunu vurgulayarak, insanın da neyi severse o yöne meyledeceğini belirtmektedir.⁷⁵ Bu bakımdan insan, gerçek ilâhî aşkı bulabilmek için bütün dünyevî ihtiraslardan ve nefsin kötü arzularından uzaklaşarak, gece gündüz Hakk'ı istemeli ve O'nun her yerde mevcut olduğu bilinciyle hareket etmelidir.⁷⁶

Yunus Emre'ye göre gerçek âşık aynı zamanda Tanrı'ya duyduğu ilâhî sevginin bir yansıması olarak bütün insanları sevmelidir. Zira ona göre, Hakk'ı seven, O'nun yarattığı en mükemmel eseri ve halifesi olan insanları da sevebilir.⁷⁷ Yunus Emre'ye göre insanlar, aralarında din, mezhep, zengin, fakir, asil ve hakir gibi herhangi bir ayırım yapılmadan sevilmelidir. O, bütün insanları sevmeyen kişiyi, kâmil bir insan olarak nitelendirmez. İnsanlar arasında sevgi, saygı ve eşitlik esastır. Şayet insanlar arasındaki bu sevgi ve yapılan eşit muamele devletler arasında da benimsenirse sonuçta bütün insanlar mutlu olur.⁷⁸

Kişinin ahlâkî erdem sahibi yetkin insan olması için sadece sevgi yeterli değildir. Bunların yanında insanı ilâhî aşka götürecekt birtakım iyi hasletlerinin olması gerekir. İnsandaki iyi hasletlerin kaynağı ilâhî olan ruh ve insan bedenini oluşturan unsurlardan toprak ve sudur. İnsanın iyi hasletleri, diğerkâmlık, doğruluk, güzel

⁷² Habib İdrisi, "Yunus Emre İle Şah İsmail Hatai'de İnsan ve Aşk", *Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara, 7-10 Ekim 1991), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 274-275.

⁷³ Tahsin Ünal, *Büyük Türk Düşünürü Yunus Emre*, Berikan Yayınları, Ankara 2001, s. 30 vd.

⁷⁴ Azmi Bilgin, *Yunus Emre*, Şule Yayınları, İstanbul 2000, s. 44 vd.

⁷⁵ Umay Günay-Osman Horata, *a.g.e.*, s. 109. Yunus Emre, *a.g.e.*, s. 32.

⁷⁶ Yunus Emre, *Divan II*, s. 78.

⁷⁷ Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yayınları, Ankara 1991, s. 110.

⁷⁸ İbrahim Agah Çubukçu, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 161 vd.; Halim Baki Kunter, "Her Asrın İnsanı Yunus", *Selamet Aylık Manevi Değerler ve Milli Kültür Dergisi*, C. II, Sayı 14, İstanbul 1963, s. 4.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

söz, tevazu, sabır, kanaat ve cömertliktir. İnsanın yetkin olabilmesi için bu güzel hasletlere sahip olması ve nefse ait kötü huylardan kurtulması gerekir.

Yunus Emre'ye göre insan-ı kâmilin en başta gelen erdemlerinden biri de kanaatkâr olmasıdır. Kanaat, ona göre Hâlık'ın cemâl sıfatlarından. Yetkin insan olmak isteyen kişi tamah ve hırsı bırakıp kanaati kendi nefesine yerleştirmeli ve hakikati bulmalıdır.⁷⁹ İnsanın iyi hasletlerinden bir diğeri de tevazudur. Yunus Emre'ye göre, açgözlülükten kurtulan ve kanaatkâr olan insanın aynı zamanda mütevazı olması şarttır. Çünkü kanaatin en büyük düşmanı kibirdir, onu yok eden ise tevazudur. Ayrıca Yunus Emre, tevazuyu âlemin temeli sayarak, herkese alçakgönüllülüğü ve başkalarına karşı "sebil" olmayı öğütler.⁸⁰

Sabır da insanın iyi hasletlerinden biridir. Yunus Emre, mezkûr eserinde sabır konusunu ayrı bir başlık altında ve öfke ile karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ona göre, insan aklının yardımıyla sabırlı olursa öfke ile yapacağı her türlü yanlış ve kötü fiilden kendini korur. Zira Hz. Muhammed, sabır sayesinde miraca çıkmış ve Hz. Yunus da kardeşlerinin attığı kuyudan bu sayede kurtularak, yüce makamlara erişmiştir. Sabır, öfkenin yanında insanı, diğer kötü huylardan da korur. Dolayısıyla sabır, insanın en önemli hasletlerinden birisidir.⁸¹

Yunus Emre, nefsin kötü huylarından olan kin, haset ve cimrilikten kurtulmanın yolu olarak, ahlâkî bir erdem olan cömertliği tavsiye eder. Cimriliği bırakıp cömert olan insanın gönül gözleri açılır, tecelliyi görür ve gerçek aşka sahip olur.⁸² Doğruluk da insanın iyi hasletlerinden biridir. Doğru kimseler, bütün kötülüklerden kurtulabilir. Çünkü bu gibi insanların gönlünde iman nuru sürekli yanar, bu sayede de Hakk'ın iltifatına mazhar olurlar.⁸³ Dolayısıyla Yunus Emre'ye göre kendisinde bu güzel hasletleri gerçekleştiren insanlar, gerçek aşka ulaşarak Tanrı'dan gelen yüce hakikatlere vâkıf olurlar.

1.3. Kötü Huy ve Davranışlar

Yunus Emre'ye göre, daha önce zikredildiği gibi, insandaki kötü huyların kaynağı nefis ve bedeni oluşturan unsurlardan ateş ile havadır. Zira insanda ateş ve havadan gelen unsurlar, nefiste toplanmıştır. İnsandaki kötü eğilimler, tamah, hırs, öfke, kibir, riya, cimrilik, kin, haset ve gıybettir. İnsan bunlardan uzaklaşmadıkça insan-ı kâmil olamaz. Çünkü bu ihtiraslar insanı, dünyevî sevgilere yönelterek, Tanrı'dan uzaklaştırır ve O'na karşı görevlerini unutturur. Dolayısıyla insanı bencillığe yönelten heveslerle aldatarak onu gerçek amacından alıkoyar.

İnsandaki kötü huyların başında tamah gelir. Tamah (açgözlülük), insanın dünyaya karşı aşırı sevgi duyması ve tamamen ihtiraslarının peşinde koşmasıdır. Tamah sahibi bir insan asla dünya malına doymaz. Bu nitelikteki insanların yeri ise cehennemdir. İnsan, tamahtan ruhun iyi hasletlerinden olan kanaat ile kurtulabilir.⁸⁴

Nefisten gelen kötü eğilimlerden biri de kibirdir. Yunus Emre, kibir konusuna farklı bir önem vererek, zikredilen eserinde onu ayrı bir başlık altında ele almaktadır. Ona göre insan kibirli olmamalıdır. Zira kibrin insana hiçbir faydası yoktur. Çünkü kibirli kişinin ne huzuru ne de imanı vardır. Bu nitelikteki insanlar, âdeta cansız sûret gibidirler. Öyleyse insanlar, benliklerindeki kibir duygusunu mutlaka öldürmeli ve gerçek dosta ulaşmalıdır.⁸⁵

Yunus Emre'ye göre insandaki nefsin huylarından bir diğeri de öfkedir. Öfke, insanın nefsi faaliyetlerindedir ve tıpkı kibir gibi insan ruhunun güzelliklerini yok eder. Yunus Emre, insanın yaratılışının sebebinin unutmadan yaşaması gerektiğini, aksi hâlde öfkenin bedenine sinsice girerek bütün güzel hasletlerini yok edeceğini ifade etmektedir. Ona göre insanın öfkeden kurtulmasının yolu da daima sabırlı olmasıdır.⁸⁶

Kin, haset ve cimrilik de insan nefsinin kötü huyları arasında sayılır. Yunus Emre'ye göre kin ve haset insanı, varlık içinde darlığa sürükler. Kin ve haset sahibi kimseler, daima sıkıntı içindedirler. Zira onlar, sağlıklı

⁷⁹ Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 36 vd.

⁸⁰ a. mlf., *a.g.e.*, s. 52 vd; a.mlf., *Dîvan II*, s. 66, 124, 144, 380.

⁸¹ a. mlf., *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 74 vd.

⁸² a. mlf., *a.g.e.*, s. 101-104; a.mlf., *Dîvan II*, s. 140.

⁸³ a. mlf., *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 123-124.

⁸⁴ a. mlf., *a.g.e.*, s. 33 vd; a.mlf. *Dîvan II*, s. 117, 123, 395.

⁸⁵ a. mlf., *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 41 vd.; a.mlf. *Dîvan II*, s. 246, 385.

⁸⁶ a. mlf., *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 58 vd.

iken bile dertlerinden kahrolan ve bir bakıma kendi kazdıkları kuyuya kendileri düşen insanlardır. Kin ve hasetten kurtulmanın yolu da doğruluktur.⁸⁷ Yunus Emre, insanı imanından, Tanrı'ya karşı görevlerinden ve kendini yetkin kişiliğe ulaştıracak yoldan uzaklaştıran şeyler arasında cimriliği zikretmektedir. O, cimri insanların Tanrı'nın her zaman verdiği nimetleri göremediklerini ve ne kadar malı olursa olsun yine de fakir olduklarını ifade etmektedir. Ona göre cimrilik insanı Hak'tan ayırır. Bu bakımdan herkes kendi nasibine göre başkalarına faydalı olmaya çalışmalıdır. Yunus Emre, cimriliğe Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Karûn kıssasını örnek vererek, insanların mallarının zekâtını vermesinin öneminden bahsetmektedir.⁸⁸

Yunus Emre, insanın en kötü huylarından biri olarak gıybet ve iftiradan bahseder. O, gıybetin, kişiyi küfre kadar sürükleyebileceğini ifade eder. Zira ona göre, gıybet ve kin katrana benzer, katrana ise bal konulmaz. Ayrıca o, insanın gördüğünü söylemesini gıybet, görmediğini söylemesini ise büyük bir iftira olarak nitelendirerek, bunun sosyal yaşamdaki olumsuz sonuçlarına işaret eder. O, insanın kendi nefesine döndüğü zaman başkaları hakkında gıybet etmekten kurtulacağını, gözü gönülden bakanın Hak'tan başka sözü olamayacağını, hiç kimseyi suçundan dolayı kınamayacağını belirtir. Buna karşılık, başkaları hakkında gıybet dalan kimse ise kendini unuttur. O, gıybetten kurtulmanın yolu olarak sevgiyi görmektedir. Zira ona göre insan, yaratılmışlara gönül gözüyle bakmayı öğrenmelidir. Bu şekilde bakan bir kimse de diğer insanların kusurlarını görmez, gördüğü yanlışların ise bir hikmeti olduğunu bilir ve bunlar hakkında konuşmaz.⁸⁹

İnsana nefsten gelen gayr-ı ahlâkî unsurlar olarak Yunus Emre, *Dîvan*'ında yalancılık⁹⁰, kıyl u kâl (dedikodu)⁹¹, riyâ⁹², zinâ⁹³, fesâdlik⁹⁴, izzet⁹⁵, haram⁹⁶, gümrah olmak (yolunu kaybetmek)⁹⁷ ve gönül yıkmayı⁹⁸ zikreder. Ona göre, gerçeği söylemeyip yalan konuşan, başkaları hakkında dedikodu yapan, olduğu gibi görünmeyip işlerinde fesatlık yapan, başkalarına karşı büyülenen, kendini başkalarından üstün gören, haram yiyen ve insanların kalbini kıran kimse bu huylarını değiştirmedikçe insan-ı kâmil olamaz. Hatta o;

“Ak Sakallı pîr koca bilmez ki hâli niçe,

Emek yimesün hacca bir gönül yıkarısa” beytinde zikrettiği gibi, bir kalb kıran kimsenin boşu boşuna hacca dahi gitmemesini söylemektedir.⁹⁹

Görüldüğü üzere Yunus Emre, insanı öncelikle kendini tanımaya ve yaratılış amacına uygun bir kişiliğe sahip olmaya yönlendirmektedir. İnsana Tanrı'dan gelen iyi hasletlerle kendini donatmasını ve nefsten gelen kötü huylardan da kurtulmasını tavsiye etmektedir. Bunları kendinde gerçekleştiren kişinin de aşk vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşacağını söylemektedir. Yunus Emre'nin ahlâkla ilgili ortaya koyduğu mezkûr görüşlerin temelde İslâm ahlâkının esasını teşkil eden hususlar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla onun, mensubu bulunduğu İslâm'ın öğretilerinden ve kendisine kadar gelen tasavvufi ahlâk anlayışından bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

2. Yunus Emre'nin Ahlâkî Görüşlerinin Türk Dünyasındaki Yansımaları

Yunus Emre, Türkistan'da Ahmed Yesevî ile başlayan, Anadolu'da da Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna gibi mutasavvıflarla devam eden tasavvufî öğretinin içinde yer almıştır. Anadolu'nun yetiştirdiği bir mutasavvıf olan Yunus Emre, döneminde yaşanan birtakım sosyal olaylar sebebiyle şiirlerinde evrensel mesajları dile getirmiş ve çalkantılı bir dönemde yaşayan Anadolu insanına hoşgörü ve sevgiyi bizzat kendi şahsında yaşayarak

⁸⁷ a. mlf., a.g.e., s. 80-87; a.mlf. *Dîvan II*, s. 93.

⁸⁸ a. mlf., *Risâletü'n-Nushîyye*, s. 88 vd.; Karûn kıssası ile ilgili beyitler için bkz. *Dîvan II*, s. 33, 266, 337, 361.

⁸⁹ a. mlf., *Risâletü'n-Nushîyye*, s. 104 vd.; a. mlf., *Dîvan II*, s. 77, 137.

⁹⁰ a. mlf., a.g.e., s. 71, 78, 164.

⁹¹ a. mlf., a.g.e., s. 137.

⁹² a. mlf., a.g.e., s. 93, 154, 155.

⁹³ a. mlf., a.g.e., s. 106.

⁹⁴ a. mlf., a.g.e., s. 160, 221.

⁹⁵ a. mlf., a.g.e., s. 18, 19, 154.

⁹⁶ a. mlf., a.g.e., s. 73, 74, 220, 291.

⁹⁷ a. mlf., a.g.e., s. 39.

⁹⁸ a. mlf., a.g.e., s. 289.

⁹⁹ a. mlf., a.g.e., s. 289.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

göstermiştir.¹⁰⁰ Zira o, kâinata gözlemlediği düzenli işleyişi, toplumsal hayatta da gerçekleştirebilmek için insanları sevgiye ve erdemli davranışlarda bulunmaya davet etmiştir.¹⁰¹ Bu bakımdan, *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinde tasavvufi ahlâkı, bir toplum düzeninden hareketle, başka bir ifadeyle; Anadolu Selçuklu Türk askerî teşkilatından ve sosyal hayattan esinlenerek, ele aldığı soyut dünyayı somut örnekler yoluyla, halkın kullandığı dil ile ve nasihatçi bir tarzda ortaya koyar. Hikâyelerde dile getirdiği olaylar ise o dönemde Anadolu'da Türklerin yaşadığı gerçek olaylardır. Bu sayede Yunus Emre, Anadolu Türküne Kur'an ve Sünnete bağlı ahlâkı şifahi bir yolla öğretmeye çalışmıştır.¹⁰² O, ahlâkî fikirlerini insanlara duyurmak amacıyla Anadolu'da seferlere çıkmış, hatta Anadolu dışında da farklı yerlere gitmiştir.¹⁰³ Anadolu insanı da onu ve fikirlerini oldukça benimsemiştir. Bunun en büyük kanıtlarından biri de Yunus Emre'nin birçok yerde mezarının olmasıdır.¹⁰⁴

Kendisine her çağ ve çevreye hitap etmeyi gaye edinen Yunus Emre, sadece bir gönül insanı olarak değil, aynı zamanda söz eri olmayı ve kendisinden sonra düşüncelerini insanlara anlatacak bir eser bırakmayı arzu etmiştir. Bu bakımdan, Yunus Emre'nin dile getirdiği sözler sıradan ifadeler olmayıp, Hak katında makbul olduğuna inandığı gerçekleri ifade eden sözlerdir. Dolayısıyla o, kendi benliğinden geçerek insanlara Hakk'ın gerçekliklerini anlatmaya çalışmıştır.¹⁰⁵ Hatta Yunus Emre'nin, Hakk'ın gerçeklikleriyle beraber ilâhî sevgiye dayanan insan hakkındaki düşüncesi, insan hakları açısından bir eşitlik ilkesi olarak düşünülebilir.¹⁰⁶

Yapılan bir değerlendirmeye göre, Yunus Emre'nin mensubu bulunduğu tasavvufi ahlâk, XIII. yüzyıldan itibaren Türk dünyasında oldukça önem kazanmış ve hatta Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve işleyişinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Onun, açık bir biçimde ortaya koymuş olduğu insan nefsi üzerinde egemenlik kurmanın manası, bütün insanlığın, her ferdin, her canlının, maddî ve dinî bakımdan iyiliğini istemektir. Dolayısıyla burada nefse hâkimiyet kavramında hayat ve insana saygı söz konusudur. Bu şekilde gelişen ahlâk fikri de başta Yunus Emre olmak üzere diğer pek çok mutasavvıf vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş felsefesinde yer almıştır. Zira Osmanlı Devleti, bu çerçevedeki bir anlayışla din, dil, âdet ve gelenekleri birbirinden farklı birçok milleti altı asır boyunca bünyesinde barındırmıştır.¹⁰⁷

XIII. yüzyılın sonu ile XIV. asrın başındaki siyasi ve sosyal karışıklıklar içinde yaşayan Türk insanını hayata bağlayan aşkı ve kudreti, Yunus Emre'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Zira o, şiirlerinde Tanrı aşkıdan söz etmektedir. Tanrı aşığı olan bir insanın gayesi de Tanrı'ya ulaşmaktır. İnsanın gayesi belli olunca da o yolda ilerleme göstermesi söz konusudur. Yunus Emre, tasavvufi ahlâkı ele aldığı şiirlerinde insanları bu gayelerine ulaştıracak yolları göstermektedir. Söz konusu yolda sevgi esas alınmış ve bu sevgi vasıtasıyla da Yunus Emre, bütün insanları "bir" olmaya davet etmiştir.¹⁰⁸ Dolayısıyla dış görünüşü itibarıyla parçalanmış görünen Anadolu, bir fikir birliğine ulaşmıştır. Yunus Emre'nin insanlara öğütlediği bu fikirleri sadece onun çağında kalmayıp, daha sonra gelen birçok şair tarafından şiirlerinin ana teması olarak işlenmiştir.¹⁰⁹

Yunus Emre'nin tesirini iki temel esasta görebiliriz. Bunlardan biri, onun şiirlerindeki İslâm dinine dayalı tasavvufi ahlâkî tema, diğeri de dilindeki, edasındaki, şiirlerinin veznindeki millî unsurdur. Bu iki esas öncelikle Yunus Emre'nin şahsında birleşmiştir. Yunus Emre, şahsında birleştirdiği bu iki unsurla beraber yepyeni bir tarz ortaya koymuştur. Onun kendine özgü sanatının tezahürleri ise saflık, samimiyet, basitlik, vuzuh ve kuvvettir. Bütün bu özellikleriyle beraber o, şiirlerinde metafizik konular gibi, en derin konuları bile halkın

¹⁰⁰ Umay Günay-Osman Horata, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁰¹ İbrahim Agah Çubukçu, *Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine Araştırmalar ve Görüşler*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s. 77.

¹⁰² Mustafa Tatcı, "Risâletü'n-Nushiyye'nin Muhtevası", *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye* (haz. Mustafa Tatcı) içinde, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2005, s. 17-18.

¹⁰³ Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın Dinî Serüveni*, Şema Yayınları, İstanbul 2006, s. 274-277.

¹⁰⁴ Yunus Emre'nin mezarı hakkında bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre: Hayatı*, s. 66-68.

¹⁰⁵ Müjgan Cunbur, "XIII. Yüzyılda Bir Türk Ahlakçısı Yunus Emre ve Söze Verdiği Değer", *Selamet Aylık Manevi Değerler ve Millî Kültür Dergisi*, Sayı 1, İstanbul 1962, s. 16.

¹⁰⁶ Hüseyin Hatemî, "İnsan Hakları Öğretisi Yunus Emre'nin Dünya Görüşünün Değerlendirilmesi", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1994, s. 180-181.

¹⁰⁷ Umay Günay-Osman Horata, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹⁰⁸ John R. Walsh, "Yunus Emre: A 14th Century Turkish Hymnodist", *Nymen*, C. VII, Leiden 1960, s. 182.

¹⁰⁹ Arslan Ergüç, "Yunus Emre ve Türk Milleti", *Türk Yurdu* (Yunus Emre özel sayısı), C. V, Sayı 319, Yıl 1966, s. 110-111.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

anlayabileceği bir şekilde dile getirmesi sebebiyle, fikirlerini yansıtan şiirlerinin yüzyıllar boyunca hatırlanmasını ve eserlerinin de herkes tarafından okunmasını sağlamıştır.¹¹⁰

Dâhiyane bir sanatın ürünü olan Yunus Emre'nin eserleri güntümüzde dahi büyük bir zevkle okunmaktadır. O, Orta-Asya'da Türklere İslâm'ı anlatan ünlü Türk velîsi Ahmed Yesevî'nin manevî etkisi altında olmakla beraber, edebî deha bakımından ondan daha ileri giderek bir tasavvufî halk edebiyatının oluşmasına neden olmuştur.¹¹¹ Bu bakımdan, gerek şiirlerinde ele aldığı tema gerekse üslubu sebebiyle Yunus Emre'nin yüzyıllar boyunca birçok takipçisi olduğu görülmektedir. Başka İslâm bilginlerinin etkileriyle birlikte, Yunus Emre'nin sanat dehasının da tesir ettiği şairlerden biri, Horasanlı bir Türk ailenin çocuğu olan Âşık Paşa (ö. 1333)'dir. Zira o, *Garib-nâme* adlı eserinde, insan ve dört unsur hakkındaki fikirlerinde Yunus Emre ile aynı görüşleri paylaşmıştır.¹¹² Yunus Emre'nin sırrını anlayarak o yolda şiir yazan ilk takipçilerinden biri de Kaygusuz Abdal (ö.1444?)'dir.¹¹³ O, insan-Tanrı-evren ilişkisine ilişkin görüşlerinde, Yunus Emre'nin konuyla ilgili fikirlerinden etkilenmiş ve bu yönde birtakım düşünceler ileri sürmüştür.¹¹⁴ Ayrıca bu iki şairden başka, Yunus Emre'nin fikrî yapısının izlerinin görülebileceği pek çok mutasavvıf ve şair görmek mümkündür.¹¹⁵

Yunus Emre, kullandığı dil ile Anadolu'da Türk insanlığını, hoşgörüsünü ve düşüncesini bir tema olarak şiirlerinde kullanmış ve burada İslâmiyet'in sevilip benimsenmesine büyük katkıda bulunmuştur.¹¹⁶ Özellikle de ahlâkî görüşlerinin yer aldığı eseri *Risâletü'n-Nushîyye*, sonraki dönemlerde yazılan birçok esere örnek olmakla birlikte hemen her kesimdeki insanın anlayabileceği bir öğüt kitabıdır.¹¹⁷ Dolayısıyla *Risâletü'n-Nushîyye* ve *Dîvan* adlı eserlerinde insanlığın her daim karşılaşacağı meseleleri ele alan ve insanları geçici olandan ebedî olana ulaştırmaya çalışan Yunus Emre'nin fikirleri, yüzyıllardır tazeliğini koruduğu gibi insanlık yaşadığı sürece de aynı canlılıkla hatırlanacak bir niteliktedir.

Sonuç

XIII. yüzyılda ve XIV. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşayan Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushîyye* ve *dîvan* adlı eserlerinde, Kur'an ve sünnete dayalı bir ahlâk anlayışını, halkın anlayacağı bir dil ile yazmış ve yaşadığı dönemde yazı dili Türkçe olmamasına rağmen, eserlerini Türkçe ile yazarak, insanların gönül dünyasına hitap etmiştir. O, ahlâk hakkındaki fikirleri ile insanlara İslâm ahlâkıyla vasıflanan insan-ı kâmil olmanın yollarını göstermeyi amaçlamıştır.

Düşünürümüz, ahlâk ile insan-ı kâmil arasında çok güçlü bir bağ kurmakta ve insanın ancak Kur'an ve sünnete dayalı bir ahlâk ile mükemmel insan olabileceğini vurgulamaktadır. O, maddî ve manevî olmak üzere iki unsurdan oluşan insanın, vücut yapısını oluşturan dört unsurun ahlâkî açıdan, insanda birbirine zıt ihtirasları doğurduğunu ifade etmektedir. İnsanın toprak ve sudan iyi meziyetleri, ateş ve havadan da kötü huyları aldığını belirten Yunus Emre'ye göre, mezkûr kötü huylar vasıtasıyla nefis, insanı gerçek amacından ve Tanrı'dan uzaklaştırmakta, ruh ise ona şerefli ve seçkin olma gibi birtakım nitelikler sağlamaktadır. Ancak Yunus Emre, insanın akli sayesinde nefsin kötü arzularından ve eğilimlerinden kurtulabileceğini ifade etmektedir.

Yunus Emre, nefsin kötü eğilimlerinden uzaklaşıp, insanın kendisini tanıyarak ahlâkî yaratılışına uygun bir kişiliğe sahip olmasının önemini vurgulamakta, ahlâkî açıdan yetkin olan insanın da gerçek mutluluğu elde edip, Hakk'ın tam bir mazharı olduğunu belirtmektedir. O, bu şekilde nefsin kötü arzularından kurtulup, kendini

¹¹⁰ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 332-336; Mehmet S. Aydın, "Türklerde Felsefe", *Türk Düşünce Tarihi* içinde, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 22.

¹¹¹ Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 356-357; Orhan Fuat Köprülü, *Türk Klasikleri (Yunus Emre'den Âşık Veysel'e)*, C. I, Döşar, İstanbul 1974, s. 1 vd.

¹¹² M. Fuat Köprülü, "Âşık Paşa", *İA*, C. I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2001, s. 705.

¹¹³ Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 339; Nihat Azamat, "Kaygusuz Abdal", *DİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 75.

¹¹⁴ Remzi Demir, *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Felsefesi*, C. I, Lotus Yayınları, Ankara 2005, s. 115 vd.

¹¹⁵ Yunus Emre'nin izinden giden mutasavvıf ve şairler için bkz. Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 337 vd.; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, s. 204 vd.

¹¹⁶ İbrahim Agah Çubukçu, *a.g.e.*, s. 80.

¹¹⁷ Fahri İz, "Yunus Emre", *Encyclopedia of Religion*, C. XV, New York 1987, s. 545; Hüseyin Ayan, "Risâletü'n-Nushîyye Üzerine Bazı Düşünceler", *Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri 2-5 Mayıs 1988* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 126.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

ruhun güzel hasletleri ile donatarak, şahsında yetkin olan insanın ilâhî aşka ulaşacağını ve söz konusu sevginin yansımaları olarak da bütün insanları sevebileceğini söylemektedir. Dolayısıyla ahlâkî erdem sahibi insan-ı kâmil, şahsında gerçekleştirdiği tam yetkinlikle diğer insanlara örnek olmaktadır.

Eserlerinde ele aldığı ahlâk anlayışını, hem bizzat şahsında yaşayarak hem de şiirlerinde dile getirerek insanlara duyurmaya çalışan Yunus Emre, bu amaçla Anadolu içinde ve dışında birçok yere seyahat etmiş ve insanları sevgiye ve erdemli olmaya davet etmiştir. Şiirlerinde işlediği tema ve halka hitap ettiği ile dönemindeki sosyal karışıklıklar sebebiyle büyük bir buhran içinde yaşayan Anadolu insanına, kendini hayata bağlayan aşkı ve kudreti vermeye çalışan Yunus Emre, gerek şiirlerindeki tema gerekse üslubu sebebiyle yüzyıllar boyunca birçok bilgin tarafından örnek alınmıştır. Onun fikrî yapısının etkisini, Âşık Paşa ve Kaygusuz Abdal gibi, daha birçok bilginin eserleri incelendiğinde görmek mümkündür.

Sonuç olarak, Türk düşünürü Yunus Emre'nin evrensel nitelikler taşıyan bu fikirleri, yüzyıllardır tazeliğini korumakta ve insanlık yaşadığı sürece benzer canlılıkta hatırlanacak niteliktedir.